

Lliçó Inaugural. “Per un Catolicisme confessant i en diàleg. Joan Maragall com a referent”

JOSEP MARIA CARBONELL, ex diputat al parlament de Catalunya i professor de la Facultat de Ciències de la Comunicació de Blanquerna Ramon Llull.

*Tant se val! Aquest món, sia com sia,
tan divers, tan extens, tan temporal:
aquesta terra, amb tot lo que s'hi cria,
és ma pàtria, Senyor: i no podria
ésser també una pàtria celestial?
Home só i és humana ma mesura
per tot quant puga creure i esperar:
si ma fe i ma esperança aquí s'atura,
me'n fareu una culpa més enllà?*

Joan Maragall

Fragment del CANT ESPIRITUAL.

En primer lloc voldria expressar el meu agraïment al Centre d'Estudis Pastoralis per la seva invitació en donar aquesta conferència inaugural del curs 2010-2011. Com ex-alumne del Centre és un honor i, de fet, s'escau en un moment propici de la meua vida, en la que el pes de l'activitat intel·lectual i docent prendrà progressivament una major intensitat. He acceptat aquesta invitació perquè em permet, més enllà del personatge apassionant de Joan Maragall, sistematitzar i publicar algunes de les reflexions que he anat elaborant en aquests darrers anys sobre l'evolució del Catolicisme en el nostre país i en les societats occidentals. De fet aquest ha estat un dels objectes de la meua reflexió i acció personal durant els darrers trenta anys. Una visió que vaig intuir du-

rant els anys universitaris, gaudint en aquells moment d'una experiència inoblidable com va ser el MUEC i el MIEC, i després, ara ja fa quasi vint-i-tres anys, en el nucli impulsor i gestor de l'actual Fundació Joan Maragall, Cristianisme i Cultura, i en el marc de Pax Romana, espais que m'han permès durant aquests darrers anys seguir les vicissituds, esperances i preocupacions de la nostra Església i del cristianisme una mica arreu del món. En aquest sentit, la celebració dels 150 anys del seu naixement és un magnífic motiu per recordar, més enllà de la seva obra literària, la dimensió de Joan Maragall com a *intel·lectual catòlic de referència* que ens ha deixat una obra breu però intensa, i malgrat els anys que han passat, manté encara ara una gran vigència i actualitat.

En Miquel Batllori recordava fa quasi cinquanta anys, precisament, en aquell moment, quan es recordava el centenari de la seva naixença i el cinquantenari de la seva mort, que el nostre Maragall “és constantment llegit i reeditat, és un poeta de cinquantenari més que no pas de centenari (...) em demanava el perquè d’aquest contrast, i em penso que és degut al fet que Joan Maragall no tingué solament *un missatge estètic i poètic*, vàlid només per a una minoria i per a una sola generació, *ans té un missatge humà per a tot el seu poble, vàlid mentre el nostre poble seguirà essent el seu*; un missatge viu, una paraula viva, que encara ens és present, i ens inquieta, i ens ancora.»¹

Quan recitem el Cant Espiritual de Joan Maragall, no sentim tots plegats en el nostre cor que “*homes som i humana és la nostra mesura*”? o quan rellegim “L’elogi a la Paraula”, el seu famós discurs de presa de possessió a la presidència de l’Ateneu Barcelonès, no ens apropem més a “*la paraula – que – és la cosa més meravellosa d’aquest món, perquè en ella s’abracen i es confonen tota la meravella corporal i tota la meravella espiritual de la nostra naturalesa*”. I què dir de “l’Adéu a Espanya” de la seva reconeguda Oda? Què dir de l’actualitat d’aquest “Adéu” en els debats d’ara mateix en el nostre país! I podríem anar

seguint cercant expressions de textos centenaris que mantenen, però, la seva força, significació per *al seu*, el nostre poble. Accessible per als més senzills, interpel·lador per als més savis. En Maurici Serrahima ens recorda que probablement “*cap altre escriptor no hagi tingut mai tanta influència sobre aquest país nostre.*”²

Joan Maragall és també, recordem, l’intel·lectual catòlic compromès amb la gent del seu país, bé ho demostren la seva trilogia d’articles sobre la Setmana Tràgica, la darrera setmana de juliol de 1909, amb l’aixecament popular durant el qual es produí la coneguda crema d’edificis religiosos de Barcelona. Els seus article “Ah! Barcelona...”, la “Ciutat del Perdó”, “l’Iglésia Cremada”. Tots tres articles, escrits en diferents moments a partir de l’agost de 1909 ens apropen el record d’un país travessat pels grans conflictes socials, polítics i ideològics que viuria als inicis del segle passat. Amb la “Ciutat del Perdó”, Maragall aixecava de manera nítida una de les poques veus en defensa de Ferrer i Guàrdia. “*La Iglésia cremada*” és un dels seus articles més excepcionals. Aquest article és, repeteixo, memorable, dotat d’una força espiritual i teològica molt especial. «*Jo mai havia oït una missa com aquella*», insisteix en l’inici. Tot l’article traspua una experiència mística

1. BATLLORI, M. «*L’inconformisme religiós de Joan Maragall*», Conferències en commemoració del centenari de la seva naixença (1860) i del cinquantenari de la seva mort (1911). Barcelona: Biblioteca Selecta, Editorial Selecta, 1963.
2. SERRAHIMA, M. *Joan Maragall*. Barcelona: Col·lecció Pere Vergés de biografies, Edicions 62, 1990.

viscuda en una església cremada pels fets de la Setmana Tràgica, l'Oratori de Sant Felip Neri de Gràcia. En l'interior d'aquella Església nua i encara ennegrida pel foc, viu molt probablement, ens ho recorda en un recent article l'Hilari Ragner,³ una experiència espiritual, en el moment de la consagració escriu: «*El Sacrifici era allí present, viu i sagnant, com si el Crist tornés a morir pels homes, i altra vegada en el Cenacle hagués deixat el seu Cos i la seva Sang en el Pa i el Vi*». I en una reflexió sobre el perquè l'Església ha estat l'objecte de la revolta s'adreça als de fora de l'Església: «*Entreu, entreu, la porta és ben oberta; vosaltres mateixos us l'heu oberta amb el foc i el ferro de l'odi [...] Destruint la iglésia heu restaurat la iglésia la que se fundà per a vosaltres, els pobres, els oprimits, els desesperats...*». No sense abans que recordés als de dins: «*No l'hi torneu a prendre al reedificar-la; no vullau alçar-ne les parets més fortes, ni la volta més ben closa, ni les portes millor forrades de ferro, que no està en això la seva millor defensa... i tornaríeu a adormi-us-hi; ni tampoc demaneu la protecció de l'Estat per a ella, que massa semblava ja una oficina als ulls del poble en certs aspectes; ni vullau gaires diners dels rics, per refer-la, que els pobres no puguin pensar que és cosa de l'altra banda[...]*». Alertava del que després, vint-i-set anys més tard, esdevindria un dels fets més tràgics que ha viscut el nostre país, amb els incendis de temples i convents i amb

l'assassinat de sacerdots i religiosos. Però amb aquest article assenyala, a més, altres aspectes de gran importància: la necessitat d'una Església més propera als pobres, la reforma litúrgica i el camí de la reconciliació per sortir de la crisi. Aquest article, amb tota seguretat, és probablement una de les seves obres majors pel que fa referència a la reflexió pròpiament cristiana, en intensitat i orientació.

1.- Un segle de grans canvis culturals i socials

Però com ja he avançat a l'inici de la meua intervenció, el meu objectiu, amb aquesta exposició, és presentar la meua visió personal sobre els grans temes del Catolicisme a Catalunya i, per extensió, en les nostres societats occidentals europees. Els temps que vivim són molt diferent del temps que va viure el nostre poeta nacional. De vegades, quan quasi involuntàriament diem que vivim en “temps difícils” ens oblidem de com eren els temps *veritablement difícils*. En Joan Maragall va viure l'inici d'un segle en què molts confiaven en un *món il·lustrat per la raó, la ciència i la tècnica*, sacsejat per una incipient industrialització que afavorí les divisions socials, l'emergència d'una classe obrera i de diferents ideologies –algunes revestides de models científics– que pretenien l'alliberament dels pobres i l'adveniment d'una paradís terrenal.

18 3. RAGUER, H. “Joan Maragall i la Setmana Tràgica”. “El País”, 25 de juliol, 2009.

*En Joan Maragall
va viure l'inici d'un
segle en què molts
confiaven en un
món il·lustrat per la
raó, la ciència i la
tècnica.*

El nostre món és sens dubte hereu d'aquella societat que va viure, Maragall, però la Catalunya i l'Europa d'avui és hereva sobretot de les dues guerres mundials, de la nostra guerra civil i del règim franquista posterior. És hereu de la transició, de la Constitució del 78 i dels Estatuts nacionals posteriors. Cal, però, insistir, des d'una perspectiva cultural, que som tributaris, de manera molt especial, dels grans canvis culturals operats en la dècada dels 60, 70 i 80 que van pròpiament sacsejar els pilars que assentaven les nostres societats europees. En efecte, *l'age d'or*, com ja comencen a definir alguns historiadors les dècades 60-80 del segle XX, està profundament marcada per un creixement econòmic molt gran i per l'accés de sectors populars a l'educació, la cultura i la sanitat propiciant una mobilitat social fins aleshores desconeguda. El nucli de països que empenyen aquest creixement es troba en l'Europa Occidental de la primera CEE, en els Estats Units, Canada, Austràlia i el Japó. Durant aquests trenta anys i en bona mesu-

ra com a conseqüència, alhora, de l'enriquiment d'aquests països i de l'enfortiment de les classes mitjanes a través de polítiques de caràcter redistributiu, es produeixen canvis *culturals* de grans dimensions. El coneixement i la cultura ja no queden en mans d'unes elits reduïdes i molt concretes. La socialització del coneixement i de la cultura, en ampliar-se a nous sectors socials, es transforma profundament acompanyada, com no podia ser altrament, dels mitjans de comunicació de masses, i de manera molt especial, de la televisió, que assumeix un paper major en la secularització de les societats. James Curran⁴, un dels investigadors en el camp dels mitjans de comunicació més reconeguts a Gran Bretanya, insisteix en el paper decisiu dels mitjans de comunicació de masses en la secularització de les societats industrials i en *la supressió de les lleis que tutelaven l'esfera privada dels individus*. La convulsió va ser molt gran. Els *Beatles* a Gran Bretanya, representen un trencament radical amb els cànons culturals; el maig del 68 a París, Berlín i a moltes altres ciutats, representen l'exigència de l'accés de nous sectors socials a les esferes de poder polític. Recordem la revolta contra la guerra del Vietnam, l'existencialisme, l'estructuralisme, el marxisme leninista o postleninista, el qüestionament de les institucions familiars i educatives, la influència d'Ivan Illich, el feminisme i la reivindicació de la igualtat de gènere. I tot plegat, recordem també, encerlat per la Guerra Freda, les imatges nuclears d'Hiro-

4. CURRAN, J., *Medios de comunicación y poder*. Hacer Editorial: Barcelona, 2005. pp13-87.

shima que planejarien per sempre més en el nostre imaginari col·lectiu, i del desvetllament d'un Tercer Món, en molts sentits espoliat per les seves metròpolis colonials, majoritàriament europees.

Certament, després cauria el mur de Berlín, i l'ensorrament immediat del comunisme i de bona part de les teories marxistes, el "final de la història" de Fukuyama, el xoc de civilitzacions de Huntington, i ja en aquest segle la caiguda de les Torres Bessones, com exemple dramàtic però molt explícit d'uns canvis molt profund operats en les nostres societats. Amb l'ensorrament de les Torres Bessones, l'onze de setembre de l'any 2001, quedaren clares dues coses: d'una banda, res no seria el mateix que abans i, de l'altra, que molt probablement el món es trobaria immers en nous conflictes de dimensions importants. Alguns analistes han afirmat que amb aquest atemptat s'inicia veritablement el segle XXI, de la mateixa manera que amb la caiguda del mur de Berlín s'acabava el segle XX. Comparteixo amb ells el sentit i l'orientació de totes dues afirmacions: amb la caiguda del mur de Berlín s'enfonsava un món esquinçat en dos blocs i, a més, començava a desaparèixer un sistema polític que va condicionar una bona part del segle passat. I també és cert que amb el gran atemptat de Manhattan i la irrupció del terrorisme més radical també en el Primer Món, apareixen en el nostre horitzó més immediat –i sense voler justificar en cap cas aquest atemptat– els símptomes evidents d'un món molt ferit i malalt; d'un món que es fonamenta en un ordre econòmic internacional

profundament desigual, on s'ha pensat que era possible mantenir grans illes de riquesa envoltades de misèria, fam i pobresa; un món que viu un malestar creixent com a conseqüència d'una globalització econòmica i cultural que pretén homogeneïtzar cultures i béns i desregular i liberalitzar l'economia i tots els seus recursos.

Amb tot, però, encara ara, la majoria de societats europees estem digerint els profunds canvis culturals operats en la dècada dels 60, 70 i 80. Ens varem creure que tot estava a l'abast de l'acció i la raó dels humans, que el progrés material satisfaria les nostres aspiracions i necessitats més fonades. No ens adonàvem, però, com, poc a poc, estàvem abraçant un dels valors més propis de l'economia capitalista: l'individualisme de matriu utilitarista, que en el fons està a la base del lliure mercat. Però aquest individualisme ha estat acompanyat a l'Europa occidental, a diferència per exemple de moltes zones dels Estats Units, d'un distanciament cada dia més gran d'un sector important de la població vers el cristianisme. De les esglésies luteranes, anglicanes i presbiterianes, i també de l'Església Catòlica. L'esforç d'interpretació i adaptació de totes aquestes confessions cristianes per mantenir viva la torxa de la fe no han estat suficients per amplis sectors de la població europea. El Concili Vaticà II representà, tots ho sabem, un moment especialment important per l'Església Catòlica per respondre a la nova situació.

Al meu entendre aquesta *desafeció europea al Cristianisme* és el

resultat alhora de cinc factors: (I) l'accés a un benestar econòmic i material d'amplis sectors socials com mai havia viscut el continent, (II) això implica que les classes mitjanes s'han vist reforçades pel gran pes que han aconseguit les classes professionals i tècniques. D'altra banda, l'autonomia i la independència de la mateixa marquen unes noves maneres i uns nous valors de caràcter *post materialista*⁵ que incideixen notablement en l'organització de la societat. En efecte, Inglehart, després d'un intensiu estudi sobre vint-i-sis països i durant un període de més vint anys, conclou que els valors dels ciutadans han viscut un canvi molt important i que afecta a les seves conviccions religioses, convivencials i valors. (III) L'individualisme, de matriu utilitarista i més tard, nihilista, inherent a l'economia de mercat i a la cultura capitalista, (IV) la forta penetració en el període 60-80 de les ideologies que combatien les doctrines cristianes i arraconaven l'experiència religiosa en l'àmbit estricte de la privacitat, i certament, (V) a la incapacitat de les esglésies cristianes, de respondre a la nova etapa que s'obria en el món occidental. En aquests darrers quaranta anys hem viscut en el món catòlic des de l'esperançat *aggiornamento* de l'Església a l'intent d'un *restauracionisme impossible*⁶ en forma de "la nova evangelització" dels anys 90, de l'arraconament dels

moviments laïcals conciliars fins els anomenats *nous moviments*, de la teologia de l'alliberament dels anys 70 a la marginalització dels seus posicionaments més radicals tot i la seva petjada en la Doctrina Social de l'Església.

En tot cas aquesta desafecció és també un signe més *d'unes tendències* que viu la nostra societat i que ara passaré a assenyalar i que he sintetitzat en els *quatre processos culturals* que viu la humanitat, i de manera molt especial les societats més desenvolupades:

1.1. Un procés d'individualització i desarrelament

L'inici del nou mil·lenni el vivim amb una certa sensació d'incrèdilitat, de sorpresa, de desconcert, de desconfiança. La dècada dels noranta haurà estat la dècada de les incerteses i del pluralisme. La dècada que protagonitzà canvis radicals de la història recent de la humanitat. La revolució tecnològica i la globalització ha obert les portes a una mutació de la nostra societat sense precedents: els esquemes de les societats industrials, dels estats-nació, del treball, de la cultura, de l'educació, de la salut, dels valors, es trobaran afectats com a conseqüència dels seus efectes. L'impuls d'aquest procés de globalització es troba en el liberalisme econòmic que entén la

5. R. INGLEHART *The Silent Revolution: Chancing Values and Political Stiles among Western* (1977). *Culture Shift in Advanced Industrial Society* (1990). *Modernization and Post-modernization* (1997) Princeton: Princeton University Press.

6. PIÉ,S; TENA, P; ROVIRA, J.M; PIQUER, J. *La impossible restauració. Del Sínode sobre el Concili al Sínode sobre el Laics*, Barcelona, 1986.

societat com un “lliure mercat” en el qual tot es relaciona sota el criteri mercantil competitiu i per l’individualisme egoista que pregonen un cert tipus d’utilitarisme i de nihilisme, que en nom de la llibertat ha oblidat la dimensió comunitària i social de l’individu. Aquesta «racionalitat única», prefereixo aquesta expressió a la de «pensament únic», que té per nom la globalització, és un nou intent d’universalització. A diferència de la racionalitat hereva del Segle de les Llums i de l’esforç de sistematització de Kant i de Hegel, la «racionalitat única» defuig la raó i el coneixement complex de la realitat i de l’home. Aquesta «racionalitat única» no és crítica, no és interpretació, no és mediació davant de la realitat. Aquesta nova «racionalitat» és, sobretot, justificació d’un sistema econòmic i de la seva hegemonia arreu del món. És també renúncia de les seves funcions pròpies davant d’altres coneixements, com el científic i tecnològic. Aquesta «racionalitat» substitueix la recerca de la felicitat pel benestar material i per l’entreteniment.

En paraules del sociòleg alemany Ulrich Beck, en primer lloc ens trobem davant d’un “procés d’individualització”. Un procés directament relacionat amb “la segona modernitat”, o modernitat “reflexiva”, que difereix de la primera, filla de la Il·lustració, en el sentit que ja no és suficient amb “ser individu” sinó que l’objectiu fonamental és “fer-se in-

dividu”. Per a Beck: “estem vivint una època en què l’ordre social de l’Estat nacional, la classe, l’etnicitat i la família tradicional es troben en declivi. L’ètica de la realització personal és el corrent més poderós de la societat moderna. L’ésser humà, elegidor, decididor i configurador, que aspira a ser l’autor de la seva pròpia vida i el creador d’una identitat individual, s’ha convertit en el protagonista del nostre temps”.⁷ L’obsessió de l’individu és poder escollir, decidir i configurar la seva pròpia vida i identitat personal, sense pràcticament mediacions.

Berger també insisteix en aquest mateix concepte. Peter L. Berger i Samuel Huntington,⁸ van dirigir una investigació sobre les diferents manifestacions de la globalització arreu del món. En la introducció Berger afirma que els quatre vectors que han impulsat la globalització arreu del món són: en primer lloc, “*the Davos Culture*” és a dir, la cultura del gran capitalisme triomfant i de les grans TNC’s amb una gran difusió mediàtica, que incideix en xarxes de joves professionals arreu del món, una espècie de *yuppie international*; el segon factor, “*the faculty club culture*”, xarxes de professors, ONG’s, funcionaris internacionals, fundacions, especialitzats en temes interculturals, gènere, drets humans, medi ambient, societat de la informació entre altres temes específics; en tercer lloc, “*The McDonald’s Culture*”, sinònim de la cultura po-

7. BECK, U., 2003: 70.

8. BERGER, P.L./ HUNTINGTON, S.P. *Many Globalizations. Cultural Diversity in the Contemporary World*. Oxford. Oxford University Press, 2002.

pular que s'estén a través de l'entreteniment de les *majors* americanes arreu del món, i finalment, per altres tipus de moviments populars com el moviment “*l'evangelical Protestantism*”, de matriu pentecostalista. Aquests quatre vectors si tenen quelcom en comú és: “*la individuació*: tots els sectors de la cultura global emergent abracen la independència individual contra la tradició i la col·lectivitat”.⁹

Comparteix amb Beck la seva intuïció com a diagnòstic intel·ligent de certs processos socials. Dissenteixo de l'entusiasme que professa. Perquè aquest subjecte “totpoderós”, que és “autor de la seva pròpia vida”, està amb greus dificultats d'identitat i de socialització, d'inserció en una comunitat concreta. El que realment està succeint en moltes societats “avançades” és el fet que l'individu té més dificultats per desplegar la seva dimensió social o comunitària. Malauradament, la famosa frase de Jean-Paul Sartre, “*l'infern són els altres*” té avui més significat que mai. El desenvolupament d'aquesta nova onada d'individualisme, associada a una forta dosi d'utilitarisme i també de nihilisme, envaeix progressivament les nostres esferes socials provocant una fragmentació encara més forta de la societat. Estem construint una societat egoista. L'individu, la persona humana no pot tancar-se de manera individual cercant únicament a satisfer els seus desitjos sense contemplar la dimensió social i comunitària de la persona humana. L'atomització, el desarrelament, la desin-

crustació que pretén certs tipus d'individualisme ens poden portar a situacions certament límits.

L'atomització, el desarrelament, la desincrustació que pretén certs tipus d'individualisme ens poden portar a situacions certament límits.

1.2. Un procés d'emergència del relativisme ètic i religiós

El «relativisme moral» que afecta de manera nuclear la visió, crea confusió i desorientació en amplis sectors europeus. El «*relativisme moral*» és el resultat d'una lectura interessada i mercantilitzada de la modernitat i la il·lustració. És el contrapunt de les visions omniexplicatives i totalitzants del segle passat. És el resultat directe de l'enfonsament d'aquelles doctrines filosòfiques que havien intentat aixecar un model *científic* de pensament i societat. Com ens recorda Josep Ratzinger, “*El relativisme no es presenta tan sols, ni molt menys, com resignació davant la dimensió inabastable de la veritat, sinó que es defineix també positivament partint dels conceptes de tolerància, del coneixement a través del diàleg i de la llibertat, la*

9. BERGER, PL./ HUNTINGTON;S.P., 2002: 9.

qual quedaria restringida mitjançant l'afirmació d'una veritat vàlida per a tots”, per acabar afirmant que, “El problema rau que el relativisme se situa a si mateix més enllà de tots els límits. Arriba a aplicar-se de manera plenament conscient en el camp de la religió i de l'ètica.”¹⁰. És la matriu i el resultat de la post-modernitat. És la renúncia de molts a interrogar-se de nou sobre el fonamental de la vida i de l'univers. És la deixadesa intel·lectual de molts que han abraçat la banalitat de la immediatesa i l'entreteniment. Aquest «relativisme moral» pot explicar, també, en bona mesura, l'augment progressiu de l'extrema dreta a certs països.

Europa ha de tornar a intentar ser una àgora en la que les grans preguntes sobre la condició humana, el sentit de la vida i de l'univers puguin debatre's en profunditat. No podem renunciar a la recerca de la Veritat, en majúscula. La tolerància, el respecte per l'altre i per les seves conviccions, el diàleg interreligiós són actituds, herència indefugible de la nostra tradició cristiana, indispensables en les nostres societats cada vegada més plurals. Ara bé, aquestes actituds no poden ser obstacles per mantenir amb fermesa i coherència les nostres conviccions més fonades i per expressar-les. D'aquesta manera un catolicisme menys acomplexat i més confessant, des del diàleg i no des de la confrontació, pot ser decisiu per oferir, amb convicció, un camí de Veritat i d'Esperança.

Europa ha de tornar a intentar ser una àgora en la que les grans preguntes sobre la condició humana, el sentit de la vida i de l'univers puguin debatre's en profunditat.

1.3. Un procés de mercantilització de les relacions socials

En tercer lloc, estem vivint un *procés de mercantilització* que afecta els diferents àmbits de la vida de les persones. Les regles del mercat estan penetrant en totes les esferes socials i generen un increment notable del malestar. Lionel Jospin ho recordava en el Congrés del PSF a Grenoble: Hem passat d'una economia de mercat a una societat dominada per les seves regles. Es prima **la competitivitat i l'eficàcia**. El consum, cada vegada més sofisticat, sembla no tenir límits. La precariedad de les condicions laborals apareix com a indispensable per assegurar la competitivitat de les empreses fins el retorn de pràctiques que pensàvem que havien desaparegut en els països desenvolupats i que ara pateixen –especialment en el sector serveis– els nous immigrants d'al-

24 10. RATZINGER, J. *Fe, verdad y tolerancia*. Salamanca: Ediciones Sígueme, 2003.

gus països del sud. La lògica del mercat penetra en àmbits que fins ara en romanien allunyats: en les polítiques culturals es destaca ara el “mercat cultural” i les seves “indústries”, i fins i tot de les biblioteques es diu que ja no són més que “estocs de coneixement”. En l’educació es prioritzen els valors de la competitivitat i de l’eficàcia per damunt de tots. Les polítiques socials han de ser les mínimes i a més “eficients”, sinó seran qüestionades per costoses. La cultura és cada vegada més la cultura de l’entreteniment, de la banalitat i del consum efímer, amb una gran dosi d’hedonisme.

A diferència dels Estats Units, Europa s’ha construït –ja sigui des de la democràcia cristiana o des del socialisme o socialdemocràcia– en els darrers cinquanta anys seguint un model social on els poders democràtics equilibraven i controlaven els “excessos” del mercat. Europa podia ésser menys eficient des d’un punt de vista econòmic però ho era molt més des de la cohesió social i cultural. Amb els canvis dels darrers quinze anys, Europa està també qüestionant el seu mateix model de cohesió.

1.4. Procés de transformació dels processos de mediació i institucionalització

Aquests tres processos estan incidint significativament en la desins-

titucionalització de la societat. Zbigniew Brzezinski ja ho va avançar als anys 70 quan va anunciar “**la progressiva dissolució de les lleialtats institucionals i les ideologies consagrades**”.¹¹ Per a Francis Fukuyama, estem assistint a una “Gran Ruptura” en la qual la societat es qüestiona l’autoritat i “*els valors de la comunitat es basen en valors compartits: com més autoritaris siguin i més estesos estiguin aquests valors, més forta serà la comunitat i més gran la confiança social generalitzada. Però l’individualisme creixent i el desig de maximitzar l’autonomia personal condueix a qüestionar l’autoritat general, i en especial la de les institucions grans que ostenten un poder considerable*”¹².

Per a Fukuyama aquesta “Gran Ruptura” suposa una “versió actualitzada de la transició de la *Gemeinschaft* a la *Gesellschaft* del segle XXI”¹³. Utilitza la distinció que va fer Ferdinand Tönnies de *Gemeinschaft*, comunitat, i *Gesellschaft*, societat: La primera societat rural, premoderna, amb vincles molt familiars i quasi tribals a la “societat” industrial i urbana. Els canvis desinstitucionalitzadors que estem vivint en les societats postindustrials i l’economia informacional, amb l’individualisme moral i la “**miniaturització de la comunitat**”, comporten la gran ruptura a què assistim i que porta al desarelament de l’individu.

11. BRZEZINSKI, Z. *La Era Tecnocrónica*. Buenos Aires: Paidós, 1979, p.25.

12. FUKUYAMA, F. *La gran ruptura*. Barcelona: Ediciones B, 2000, p.123.

13. FUKUYAMA, F. *La gran ruptura*. Barcelona: Ediciones B, 2000, p.173.

Aquesta individualització es produeix així mateix en una societat, en paraules del mateix Beck, de “Risc”¹⁴, en què la cohesió social es fonamenta en l’existència de crisis i de riscs. Aquesta feble fonamentació encara afavoreix més el desarrelament i la dificultat *d’incrustació social*. Ens trobem davant d’una dificultat important en el procés de socialització, d’afirmació de la identitat. Aquest procés comporta dificultats notables en els mecanismes de socialització especialment dels joves,¹⁵ del necessari arrelament de la persona en una comunitat concreta, en una xarxa de relacions estables.

2. Per un Catolicisme confessant i en diàleg

Des d’aquest context voldria presentar *cinc línies d’actuació*, de caràcter teològic, eclesiològic i pastoral per intentar donar pistes de resposta a la situació actual. Amb tot, i com a *pòrtic* d’aquestes cinc pistes, voldria recollir *la correcció* sobre la nostra manera d’entendre i acollir la Il·lustració en “*tres punts essencials*” que el teòleg i Cardenal Josep Ratzinger, abans d’esdevenir el nostre Papa Benet XVI, formula en el seu llibre “*Fe, Verdad y Tolerancia*.” Després de fer un repàs apassionat dels grans temes del Cristianisme i de la seva relació amb les religions i societats arreu del món, sintetitza el seu pensament en allò que ell defi-

neix, repeteixo, com “*una correcció en tres punts essencials*”.¹⁶

(I) No podem entendre la llibertat com l’alliberament de la dissolució de les normes fins al punt que l’ampliació de les llibertats ens porti «*Al complet alliberament que exigeixi de tot ordenament*», i segueix, «*Ja que l’home és una essència en el «ser-des de», en el «ser-amb», i en el «ser-per a», la llibertat humana pot consistir únicament en la coexistència ordenada de les llibertats. Per això el dret no s’oposa a la llibertat, sinó que és la seva condició, més encara, és constitutiu de la llibertat mateixa*”. La llibertat s’entén com una llibertat amb els altres, en una comunitat de persones i amb les limitacions que això implica.

(II) De la veritat de la nostra essència, paraules textuales, es segueix que «*en el curs de la nostra història humana, no hi haurà mai un estat absolutament ideal, i mai es pot establir un ordenament definitiu de la llibertat. L’home es troba sempre en camí i és sempre finit*», per concloure que «*Però hem d’esforçar-nos per arribar a la màxima aproximació al que és veritablement just. Tota la resta, tota escatologia intrínseca a la història, no allibera, sinó que engany i, per tant, esclavitza*”.

(III) I en tercer lloc, i en sintonia amb aquestes precises i il·lumina-

14. BECK, U. *La sociedad del Riesgo*. Paidós. Barcelona 1987.

15. Veure l’interessant estudi dirigit per Angel Castiñeira sobre els valors dels catalans. Estudi elaborat per ESADE d’acord amb un conveni amb la Fundació Carulla.

26 16. RATZINGER, J. *Fe, verdad y tolerancia*. Salamanca: Ediciones Sígueme, 2003. p.220.

dores reflexions, afirma que «*Hem d'abandonar el somni il·lusori de l'absoluta autonomia de la raó i que aquesta es basti a si mateixa. La raó humana necessita recolzar-se en les grans tradicions religioses de la humanitat*» per concloure, «*On es nega a Déu, no s'edifica la llibertat, sinó que se la priva del seu fonament i d'aquesta manera se la distorsiona*».¹⁷

He volgut recollir aquestes afirmacions del Sant Pare, a pocs dies de la seva visita a Barcelona, perquè en poques paraules recull unes afirmacions, sempre al meu personal entendre, clares, precises i diàfanes sobre la llibertat i la societat, la història i l'acció humana i sobre la raó i la fe, que després veuríem en les Cartes encíclicques com “*Deus caritas est*”, “*Spe Salvi*”, o la més recent, “*Caritas in veritate*”. Encíclicques que marquen un rumb de futur i esperança per a l'Església Catòlica.

Des d'aquest *pòrtic* proposo les següents línies d'acció:

2.1. Per un Catolicisme que promogui la cultura del sentit i de l'obertura a la transcendència.

En una cultura condicionada en excés per *la immediatesa* –la recerca de resultats, l'entreteniment, les aparences, els sentiments– que facilita de manera directa el llenguatge audiovisual (hem passat de la cultu-

ra del raonament que indueix la lectura a la cultura dels sentiments que indueix el llenguatge audiovisual), i per una *cultura líquida* com assenyala el filòsof polonès Zygmunt Bauman¹⁸ en el sentit que en la modernitat tot és líquid, evanescent, provisional. Que la precarietat és el signe del nostre temps. Que el nostre món, de la mà de la tecnologia i la ciència, avança de manera vertiginosa sense rumb. Que s'imposa l'acceleració sobre l'eternitat, la novetat sobre la tradició, la velocitat sobre la serenitat. La cultura de la modernitat “*sembla més una cultura del distanciament, de la discontinuïtat i de l'oblit*”¹⁹, en aquest context cal crear espais per promoure una cultura del sentit i de l'obertura a la transcendència.

El Catolicisme ha de tornar a promoure un debat en l'esfera pública sobre les grans qüestions de l'Ésser, de la Persona, de la Vida, de la Humanitat. En la línia iniciada per Benet XVI, en diàleg i des de l'afirmació del nucli essencial de la nostra identitat. El fet que avui aquestes qüestions apareguin com aparcades per la tremenda superficialitat que ens envaeix no ens ha de fer perdre de vista la naturalesa de la condició humana, indissolublement oberta cap a la transcendència. Estic convençut que en els propers anys, quan la febre per la prosperitat material hagi passat en part, quan es necessiti tor-

17. RATZINGER, J. *Fe, veritat y tolerancia*. Salamanca: Ediciones Sígueme, 2003. p.221-222.

18. BAUMAN, Z. *Vida líquida*. Paidós. Barcelona, 2007.

19. BAUMAN, Z. *Els reptes de l'educació en la modernitat líquida*. Arcàdia. Barcelona, 2007. p. 34 2006}.

nar a teixir un marc entre persona i comunitat i l'«altre» formi part del nostre «jo» i l'anomenada «segona individualització» no només ens deixi sols, aïllats sinó que també ens deixi deseparats, quan hagin passat les modes de les “*autoajudes*”, «*counsellings*» i la fascinació avorrida pels «*mantras*» orientals, quan hagi caducat el laïcisme obsolet que combat i menysprea la intrínseca dimensió religiosa de la persona, els europeus, repeteixo, estic convençut, tornaran en les grans preguntes, perquè aquestes formen part del més profund de la condició humana.

El Catolicisme ha de tornar a promoure un debat en l'esfera pública sobre les grans qüestions de l'Ésser, de la Persona, de la Vida, de la Humanitat.

I hem de ser allà, recuperant la nostra millor tradició, la d'un Catolicisme que ofereix un sentit, un projecte i una identitat. Que ofereix l'esperança d'una comunitat de persones lliures vivificada per l'Esperit de Déu Pare mostrant el camí a seguir per formar persones que volen aprendre a ser i a estimar.

2.2. Per un Catolicisme que promogui la cultura de la caritat, el proïsme i la comunitat.

Poques vegades s'havia dit amb tanta precisió: “*Només en la veritat resplendeix la caritat*”²⁰, una caritat que és alhora *agapé* i *logos*: amor i paraula. “*L'amor al proïsme és un camí per trobar també Déu, i que aclucar els ulls davant el proïsme ens converteix també en cecs davant Déu.*”²¹ Davant aquest nou tipus d'individualisme, on l'“altre” s'entén com a competidor i on la dimensió comunitària de la persona és un factor sotmès a l'interès voluntari i utilitari de cadascú, el Catolicisme ha de reivindicar *la cultura de l'amor*, del reconeixement de l'altre i de la dimensió comunitària de la persona humana. Hem de reivindicar amb tota la seva contundència el valor de la «*fraternitat*» de la tradició cristiana. En l'inici d'aquest tercer mil·lenni reivindicuem molt la «lliibertat» i la «igualtat», però molt poc la «fraternitat». Queda com oblidada, com si quedés delegada a l'agenda estructural de les actuacions de les ONG.

El Catolicisme ha d'oferir l'esperança d'una comunitat de persones lliures vivificada per l'Esperit de Déu Pare mostrant el camí a seguir per formar persones que busquin el bé comú, que aprenguin a estimar-se i a viure en comunitat, que tinguin en compte els altres, i en prioritat els més pobres.

20. BENET XVI, *Caritas in veritate*. Barcelona: Claret, 2009, p. 7.

21. BENET XVI, *Deus est Caritas*. Barcelona: Claret, 2006, p. 32.

2.3. Promoure un Catolicisme més confessant i més present en l'esfera pública.

La reducció de l'experiència religiosa en l'estricta esfera privada ha estat una de les tendències generals dels cristianisme en els darrers cinquanta anys. Probablement com a conseqüència d'una reacció davant de models anteriors de *crístiandat*, espero definitivament superats, però també, com a resultat d'una excessiva *individualització de la fe*, el cristianisme ha anat perdent una dimensió pública –col·lectiva– de la fe en l'espai públic. La pèrdua referencial en l'espai públic ha afeblit la contribució cultural, social i ètica del cristianisme en la nostra societat. I per extensió, com no podia ser d'una altra manera, a la mateixa transmissió de la fe.

Crec honestament que ens cal un catolicisme menys acomplexat i més intel·ligentment confessant del nucli central de la Bona Nova de l'Evangeli en les nostres societats occidentals desenvolupades. Certament no serà l'única veu, ni haurà d'imposar el seu criteri en una societat plural, però ha de ser present de manera creïble, ponderada i atrevida. El testimoni individual, privat, és indispensable però no és suficient. Tinc el convenciment que els laics podem contribuir a facilitar la presència en l'esfera pública d'un Catolicisme confessant més compromès, de vegades amb veus i formes plurals, decidit a afirmar els valors essencials de l'Evangeli, per proposar, mai no imposar, una visió de la vida, de la persona i del món alternatius als vectors hegemònics que conformen la ideolo-

gia dominant de les nostres societats.

Des del Concili i després de l'evolució de les forces polítiques a Europa no hi ha de fet un partit confessional catòlic o cristià. Aquí, en el nostre país, a Itàlia, tenim un exemple clar i paradigmàtic del succeït. El pluralisme dels catòlics és una realitat. Encara major la dels votants. Davant d'aquesta situació de certa diàspora, la pregunta que ens hem de fer és com articular espais i relats, perquè, sense voler ni ocultar ni truncar la pluralitat, els catòlics expressin en l'esfera pública aquells valors fonamentals que afavoreixi la presència del Catolicisme.

2.4. Per un Catolicisme "minoria creativa" en una societat cada vegada més global i plural.

El coneixement i la cultura són dues noves fonts de poder estratègic. Amb la multitud de relats que s'acosten, inclosos els altres relats religiosos, la capacitat de discerniment, d'interpretació és molt important. Però també ho és la capacitat de trobar un relat, que en un món cada vegada més en xarxa, i que és global-local, sàpiga alhora «localitzar-se» o «arrelar-se» i «globalitzar-se». L'Església, amb la seva vocació d'universalitat de sempre, pot convertir-se en una de les poques forces de sentit i d'identitat del món. En Jonathan Sacks, Gran Rabí de la Unió de Congregacions Hebraïques de la Commonwealth, en un recent article al "Times" amb motiu del viatge del Sant Pare a Gran Bretanya escrivia: "El Papa Benet XVI veu el paper de l'Església Catòlica com el

d'“una minoria creativa” més interessada en la influència que en el poder. Pels catòlics, això és relativament nou, però pels jueus això ha estat la nostra realitat durant 2000 anys.” I segueix: “Aquest és el **millor lloc de la religió, sense poder, a contracorrent, disposada a qüestionar els ídols del nostre temps, apel·lant als millors àngels de la natura, recolzant a les famílies i a les comunitats, treballant al costat del demès, independentment de la seva fe o de la seva falta, dignificant el nostre ordre social. Això si que és un reptre espiritual digne del nostre esforç.**”²² En efecte, el Cardenal Joseph Ratzinger acabava la seva conferència sobre la identitat europea en el Senat d'Itàlia el 13 de maig de 2004 afirmant que “Els creients cristians haurien d'actuar com una **minoria creativa** i ajudar a Europa a defensar una vegada més el millor de la seva herència i així estar al servei de tota la Humanitat”²³. És

L'Església, amb la seva vocació d'universalitat de sempre, pot convertir-se en una de les poques forces de sentit i d'identitat del món.

una manera diferent de recordar-nos les Benaurances, de ser “la sal de la terra i la llum del món”.

Davant del desconcert i la confusió de les nostres societats complexes, l'Església pot aparèixer en la xarxa i en l'esfera pública *com una comunitat de sentit i d'esperança, d'encontre, de compromís, d'amor. Com a força i no com a poder*, o més ben dit, com a força que vol influir en la societat. Ara bé, l'Església ha de cuidar molt la forma, el llenguatge, la imatge d'aquesta presència, perquè una presència poc apropiada pot provocar una major desafecció especialment en la joventut. En aquest sentit l'Església ha d'afavorir el compromís dels laics en la societat. La missió fonamental dels laics és ser Església en el Món. De ser-ho reconeixent «les justes autonomies de les realitats temporals»²⁴ i de les derivades de l'exercici del nostre compromís autònom i responsable. Amb totes les seves dificultats, ambigüitats i esperances. L'Església no ha de tenir por d'afavorir aquest tipus de compromís. Al contrari, l'ha d'afavorir. Així mateix penso que els laics han d'assumir una major coresponsabilitat eclesial. La nostra presència al món ens pot permetre «aconsellar en Església», especialment en aquests moments de gran complexitat i de presa de decisions complicades, enrevessades i de vegades espinoses. Una major coresponsabilitat podria

22. “The Times”, 14.09.2010.

23. CATHOLIC CULTURE. ORG. *Europe: Its Spiritual Foundation: Yesterday, Today and in the Future*. Cardenal Ratzinger.

24. GS, 36.

afavorir, i aquest és el sentit últim de la meua reivindicació, una major eficàcia evangelitzadora de l'Església.

Un Catolicisme alhora global i molt local, arrelat en cada comunitat i en les seves formes de ser, ha de voler ser *un actor d'identitat i sentit* al nostre món globalitzat i en xarxa.

I finalment,

2.5. Per un catolicisme cristocèntric, personalista, compromès amb els més pobres, la justícia i el bé comú.

Possiblement ens cal un relat més senzill per arribar a la gent. Possiblement ens cal *més en menys*. Ens cal anar més a l'essència de la nostra fe amb una teologia més cristocèntrica, amb una antropologia més personalista i una Església que expressi amb senzillesa i amb molt cura la seva triple tasca: "*anunci de la Paraula de Déu (kerygma-martyria), celebració dels Sagraments (leiturgia) i servei de la caritat (diakonia)*. *Són tasques que s'impliquen mútuament i no poden separar-se l'una de l'altra.*"²⁵

I acabo. Després dels canvis culturals de la dècada dels 60 del segle passat ara ens toca viure els canvis derivats d'una revolució tecnològica i social sense precedents. Canvis que tenen algunes similituds amb l'inici del mil·lenni que va viure en Joan Maragall en els darrers anys de la seva vida. També eren anys de canvis amarats de promeses, divisions i injustícies. En Joan Maragall no només va ser un relator del seu temps sinó que va ser, a més, un amatent testimoni de la fe en Jesucrist. El seu testimoniatge és encara ben viu entre nosaltres. Probablement fou *un dels primers intel·lectuals catòlics del nostre país*. La seva figura és encara ara un referent del nostre compromís. En aquests moments de grans canvis ens cal, alhora, mantenir una actitud de fermesa en allò que és fonamental i que il·lumina el sentit de la nostra acció i una actitud d'escolta i diàleg precisament per renovar i inculturalitzar, com Sant Pau va proposar-se fa dos mil anys, la Veritat revelada per Déu a través del seu fill, Jesús de Natzaret. *Confessió* desacomplexada en Jesús de Natzaret en Església, *diàleg* amb un món cada vegada més desbordat de si mateix. Moltes gràcies.

25. BENET XVI, *Deus Caritas est*. Barcelona: Claret, 2006. p.45.